

YERYÜZÜ DEĞİŞİKLİĞİNE BAĞLI YORUM HATALARI: ALAŞEHİR VE LÂDİK NERESİDİR?

REVIEW MISTAKES ON THE HISTORICAL GEOGRAPHY DUE TO EARTH CHANGES: WHERE ARE ALAŞEHİR AND LÂDİK ?

Ramazan TOPRAKLI*

Öz

Mitridat'ın Apameya'daki savaşı sırasında meydana gelen bir depremden (veya deprem silsilesi) sonra göller her yeri yuttu ve daha önceden hiç göl bulunmayan ovaları kapladı ve ırmaklar ve kaynaklar taşıtı; bu arada daha önceden mevcut olan birçok ırmak ve kaynak tamamen kayboldu. Söz konusu deprem MÖ 50'lerde oldu, bir büyük deprem de MS 54'de oldu (Arundel, 2013: 17-18). Bilinen son büyük deprem 1509'da oldu (Böcüzade, 2012: 483; Ambraseys-Finkel, 2006: 30).

Yaklaşık 500 yıl evvel Eğridir Gölü'nde vuku bulan coğrafi değişiklik, tarihimiz hakkında yeni görüşlerin ortaya çıkmasına sebep oldu ve olmaya da devam edecek. Yukarıda görüldüğü gibi bu değişiklik, ilk değişiklik de değildi. Söz konusu coğrafi değişikliği tekrar edecek olursak; Eğridir Gölü, geçmişte Eğridir ve Hoyran olmak üzere iki parça idi ve suları Hoyran'dan Eğridir'e doğru akan 16-17 km uzunluğunda el-Battal, Halis veya Menderes adında büyük ve derin bir ırmak, ırmağın üzerinde de bir köprü vardı. Herodotos'un sözünü ettiği Kırıl Yolu, Kemer Boğazı mevkiinde; bu köprü üzerinden geçiyordu. 17. Asrın başlarında iki göl birleşmiş, köprü ve yol su altında kalmıştı.

Bu çalışmada Alaşehir'in Yalvaç (Antióchette veya Küçük Antakya), Lâdik'in Eğridir (Laodikia, Akrokos), Lampe'nin Senirkent ovası (Karaarlan, Arslan, el-Leys, Pankaleia), Kelbianos'un Gelendost-Kelifler ovası olduğu görülmüştür. Uluborlu, Eğridir, Yalvaç ve Şarkıkaraağaç ilçelerinin bulunduğu topraklara Küçük Firikya denir. Roma, Küçük Firikya bölgesi için thema Thrakesia der. Küçük Firikya, Süleyman Şükrü'de Friçyatü's-sagîr olarak geçiyor. Metinlerde deniz olarak anılan yer Eğridir Gölü, Kelbianos ovası ise Gelendost ile Eğridir Gölü arasında kalan ova idi (Ek. 1).

Bize, Denizli'nin Lâdik, Manisa'daki Alaşehir'in Filadelfiya olduğu öğretilmişti. Bu vahim hatâ, bilgi eksikliğine bağlı ortaya çıkan yorumlar yüzünden oluşmuştur. Çünkü, insanlar, Menderes Nehri diye sadece bugün var olanı bilmektedirler. Hâlbuki, tarihte bir başka Menderes Nehri daha mevcut idi ve bu nehir de iki göl arasında akmakta idi. Bu hakikati bilince de bölgedeki bütün yerleştirme işlerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

250 yıllık Selçuklu döneminde; Yalvaç ve Eğridir kentlerinden bahsedilmeyişinin sebep-i hikmeti adlarının Alaşehir ve Lâdik olmasıymış. Anna Komnena'da Filadelfiya olarak geçen Alaşehir Yalvaç'tır. 1100-1300 arasındaki Selçuklu hâkimiyeti döneminde Yalvaç (Alaşehir)-Eğridir (Lâdik) hattı; iki göl arasındaki büyük, derin Menderes ve bu nehrin kıyısı olan Kelbianos ovası, Türk-Roma ve Türkmen-Moğol mücahadesinin zirveye çıktığı yerdir (Ek. 1).

* Yüksek Mühendis, ramazantoprakli@yahoo.com

Anahtar Kelimeler

Türk-Roma mücadelesi, Menderes, Thema Thrakesia, Kelbianos, Yalvaç, Gelendost, Eğridir.

Abstract

After an earthquake* (or a series of earthquakes) occurred during a war led by Mithridates at Apameia, lakes overflowed the lands and the plains which had no lakes or rivers before and rivers and springs flooded. Meanwhile several existing springs and rivers totally disappeared. The quake mentioned above occurred at circa 50 BC. Another big earthquake happened in 54 AD. (Arundel, 2013: 17-18).

The last known earthquake happened in 1509 AD (Böcüzade, 2012;483; Ambraseys- Finkel, 2006: 30).

The area in which Uluborlu, Eğirdir, Yalvaç and Şarkikaraağaç are situated was called Frigia Minor. The Romans called Frigia Minor as Thema Thrakesia. Süleyman Şükrü called Frigia Minor as Friçyatü's-sağır. Historical texts called the Eğirdir lake the Sea, and the plain between Gelendost and this Sea Kelbianos Plain.

If we recall the geographical changes of the past, the Eğirdir lake existed as two parts; namely Eğirdir and Hoyran lakes. Two lakes joined in the beginning of the 17 th century AD and both the river and the bridge sunk into the water.

Approximately 500 years earlier, certain changes of the earth around the Eğirdir lake occurred. Upon understanding this reality, new views concerning our history appeared and will continue to do so. As mentioned above the change was not the first one.

Also, there was a 16-17 km long river called el-Battal, Halys or Meander with a bridge over it. At the Kemer Pass, the Kings Road, mentioned by Herodotus, ran over this bridge. Alaşehir that is mentioned as Filadelfiya by Anna Komnena is Yalvaç. The reason that the words Yalvaç and Eğirdir were not used, is that at the time they were called Alaşehir and Lâdik.

This study concludes that Yalvaç was called Aleşehir, (Antióchette or Minor Antioche, Antakya), Eğridir was called Lâdik (Laodikia, Akrokos), Lampe was called Senirkent (Karaarşlan, Arşlan, el-Leys, Pankaleia) and Kelbianos plain lay between Gelendost and the Eğridir lake.

Yet we have been taught that Denizli was Lâdik, Manisa Alaşehir was Philadelphia. This grave error happens because people do know only one River Meander which today exist. They do not have any knowledge about the other River Meander which run between the lakes upon a time. Upon knowing this reality, all of the placements of the area have to be reviewed.

During the two centuries of Seljuk reign, between 1100-1300, the area between Yalvaç (Alaşehir)-Eğirdir (Lâdik); the deep river Meander running between two lakes and Kelbianos Plain, which has shores on both sides of the river was the place where Turkish -Roman and Turkoman-Mongol battles peaked. (An. 1).

Keywords

Turkish-Roman battles, Meander, Thema Thrakesia, Kelbianos plain, Yalvaç, Gelendost, Eğridir.

GİRİŞ

Anadolu topraklarına doğru ilk gazâ hareketleri Muaviye zamanında başladı. 669 yılında *Uluborlu (Ammûriye)*, sahabe Fadale b. Ubeyd tarafından ilk defa fethedildi. *Thema Thrakesia*, Emevî ve Abbasî ordularının, Roma'nın Thrakesia kıtalarını hezimete uğrattıkları yerdir. Battal Gazi'nin gösterdiği kahramanlıklar dolayısıyla buraya *Hüseyin ovası (Mercü Hüseyin)*, iki göl arasındaki büyük ve derin *Menderes'e* de *el-Battal* denildi (Belâzurî, 2002: 244; Vittek, 1944: 2). 770'lerin kahramanı ise Hasan b. Kahtaba idi. Abbasiler döneminden itibaren de *Göller Bölgesi* veya *Hamideli* topraklarına Türkler gelmeye başladı. *Uluborlu*, 838 (223)'de Halife el-Mu'tasım, Aşnâs et-Türkî, Vasîf et-Türkî, İnâk et-Türkî, Ahmet b. Uceyfi ve Afşin gibi kumandanlara tâbi güçlü Türk birliklerince ikinci kez fethedildi. *Uluborlu*, üçüncü kez 1068'de; Alparslan'ın beylerinden ikinci bir Afşin tarafından tekrar fethedildi. Türkler, *Anadolu'ya* doğru akın etmeye başladı. 1071 *Malazgirt* zaferinin arkasından Romen Diyojen ile yapılan antlaşmaya uymayan Roma kaleleri, ele geçirilmeye başlandı. 1075 veya 1080'de *İznik* başkent olmak üzere *Türkiye Devleti* kuruldu.

Arkasından *Haçlı Seferleri* başladı. 1097'de *İznik* düştü. Kılıçarslan *Eskişehir'de* de yenildi ve geri çekildi. Haçlılar, *Kemer Boğazı'ndaki* büyük ve derin *el-Battal* veya *Menderes nehrini* geçerek *Yalvaç'ı* ele geçirdiler. Bir kısım Haçlı, esas kuvvetten ayrılıp farklı bir yoldan (*Beyşehir-Side?*), geri kalanlar ise *Konya* istikâmetine gittiler (Arundel, 2013: 48). Bu fırsatı değerlendiren Roma, kaybettiği kaleleri tekrar almaya başladı ve Türkler, ta *Akşehir'e* kadar çekildi (Khoniates, 1995: 45-49; Yinanç, 2013: 202-204). Kılıçarslan 1107'de ölünce de kurduğu siyasi birlik süratle bozuldu, parçalandı ve küçüldü (Turan, 1998: 149).

17. Yüzyılın başlarında bir coğrafi değişiklik oldu. *Eğridir* ve *Hoyran* gölleri birbirlerine kavuştu. Aralarında 16-17 km bir mesafe olan iki göl, suların yükselmesiyle yavaş yavaş yaklaşık yüz yılda birleşti. İki göl arasındaki ırmak, ırmağın üzerindeki köprü ve tarihi *Kral Yolu*, göl suları altında kaldı. Bu coğrafi değişiklik bilinemediği için de, *Keleneus*, *Apameya*, *Laodikya*, *Amorion* ve daha başka birçok kadim kentin yerleri yanlış bilindi veya bilinemedi. Tarihi vesikalarda geçen *Menderes nehri*, *Büyük Menderes* veya *Küçük Menderes* sanıldı ve buna göre tarihi olaylar tam olarak coğrafyamıza oturtulamadı. Bunda İbn Hordazbih (820-912) ve el-İdrisî (1100-1166)'nin tarif ettiği yollar, kentler ve durakların coğrafyamıza tatbik edilememiş olmasının da çok etkisi vardır.

İmparator Yuannis Komnenos (1118-1143), 1120 yılında bir harp hilesiyle *Uluborlu'yu* Türklerden aldı, yoluna devamla *Hierakoryphitis'i* de ele geçirdi. Daha önce *Eğridir* olarak ifade ettiğimiz bu yer, Aksu-Terziler köyünde üzerinde bir tapınak kalıntısı olan *Sivridağ* veya *Sivri Kale (Gynada)* olmalıdır (Sarre, 1895: 170). 1142 yılında Sultan Mes'ûd, *Uluborlu'yu* kuşattı, bunu haber alan Yuannis, *Uluborlu* üzerine yürüdü, Sultanın çekilmesi üzerine *Kemer Boğazı'ndan* geçerek *Eğridir Gölü* içindeki *Yeşilada (Nis)*'yi aldı. Jan'ın ayrılmasını müteakip mevâki-i mezkûreyi Türkler istirdat etti (Yinanç, 2013: 260). Yuannis, Sultandan izin aldı ve *Beyşehir*, *Derebucak* civarındaki Türk topraklarından geçerek *Antalya (Side)* üzerinden *Çukurova'ya* gitti ve 8 Nisan 1143'de orada öldü. Genç Manuel Komnenos, aynı yoldan *İstanbul'a* döndü ve taç takındı. Sultandan izin almadan *Yukarı Firikiya'daki* Türk topraklarından geçti. Bu arada *Brakena (İbradı)* kalesini aldı, *Kemer Boğazı'nda* avlandı. Raman (Rahman?) ve adamlarıyla savaştı, Andronikos Komnen ve Theodoros Dosietes adlı iki yakınını sultanın adamlarına esir verdi. Kinnamos bu olayı, hatalı olarak 1146 yılına kaydetti (Kinnamos, 2001: 19-20, 28-29, 49-52; Khoniates, 1995: 8-9, 24, 34; Yinanç, 2013: 260-262).

Thrakesion *theması'nın* (Menderes kenarı) yağmalanması (Khoniates, 1995: 36) ile İbradı kalesinin alınmasını bahane eden Manuel, 1146'da Akşehir üzerinden gelerek Konya'yı kuşattı. Şarkıkaraağaç-Kemer Boğazı-Uluborlu üzerinden ricat etti. Türkler tarafından takip edilen Manuel'in piyade kıtalarına Sütkuysu ile Yenice Sivrisi (Tzibrelitzemani) arasında büyük darbe indirildi. 1146 sonunda Sultan ile Manuel arasında bir antlaşma imzalandı. Kemer Boğazı-Uluborlu arasındaki topraklar ile İbradı kalesi Roma'ya verildi. 1147'de yeni bir Haçlı Seferi başladı. Sultan Mes'ûd, 25 Ekim 1147'de Alman imparatoru Konrad'ı Eskişehir'de bozguna uğrattı, elli yıl sonra babasının öcünü aldı.

Fransa kralı VII. Lui, Balıkesir, Edremit, Efes, Denizli, Dinar, Uluborlu, Kemer Boğazı, Eğridir, Şarkıkaraağaç, Beyşehir, Side (Satalie) üzerinden Kudüs'e gitti. Kemer Boğazı ve Derebucak civarında Türklerle savaştı. Yaklaşık iki ay önce; hemen hemen aynı yollardan imparator Konrad'ın kardeşi Otto fon Fraysing geçmişti. 1155 yılında Manuel, Kemer Boğazı'ndan itibaren Türk yurtlarını talan ederek Türkleri katletti. Beyşehir-Side (Antalya) üzerinden Çukurova'ya gitti. Sultandan izin alarak Silifke, Larende veya Karaman, Beyşehir, Şarkıkaraağaç, Yalvaç ve Kütahya üzerinden İstanbul'a döndü.

Manuel, Konya'yı almak ve Türkleri Anadolu'dan atmak niyetiyle 1176 yılında bir sefere daha çıktı. Honaz, Dinar, Uluborlu üzerinden geçerek Kemer Boğazı'na geldi. Kemer Boğazı'ndan itibaren Türk topraklarına giren Manuel, Sultan Kılıçarslan tarafından kurulan tuzağa düştü. İmparator Manuel, büyük bir yenilgi aldı. 1. Manuel Komnen ile 2. Kılıçarslan arasında Gelendost-Köke köyü önlerinde bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmanın maddeleri arasında toprak genişlemesi yoktur. (Kinnamos, 2001: 40-42, 54, 60-68, 131 139-40; Koniates, 1995: 70, 121-132; Yinanç: 2013: 202-204, 263-266, 269-271, 275-76, 307-310).

Anadolu Selçuklu tarihinde adlarından çok sık bahsedilen Alaşehir Yalvaç, Lâdik Eğridir, Thrakesia *thema'sı*, Uluborlu-Gelendost-Eğirdir-Yalvaç ve Karaağaç arası topraklardır. Kilbia veya Kelbianos, ekseriyeti göl altında kalan Gelendost ovasıdır. Rivayete göre Eğridir-Bedre halkı bu ovaya Altınova (Aşağıova) derlermiş. Aşağıda görüleceği üzere bildiklerimize ilâve olarak 1097, 1108, 1109, 1113, 1116, 1119, 1136, 1146, 1177, 1183, 1187, 1189, 1196 ve 1211'de içinde Gıyâseddin Keyhüsrev'in de şehit düştüğü savaşların hepsi, Menderes kenarında, Gelendost ovasında vuku buldu. Bunlar kayda geçen hususlardır. (Ek. 1: Haritalar)

Hasan Beyin Alaşehir Seferi, Alaşehir ve Lâdik'i ilgilendiren diğer olaylar ile Gıyâseddin Keyhüsrev'in Alaşehir Seferi, kaynaklardan verildikten sonra, söz konusu tarih metinleri ve tarihi coğrafya tartışılacaktır.

1. Kapadokya Emiri Hasan Beyin 1109 Alaşehir (Yalvaç) Seferi Hakkında Bilgiler

1.1- Aleksios (1081-1118), Philokales'i bir ordu ile yolladı. Tamamen harap olan Adramittion'u yeniden inşa ettirdi. Türk kuvvetlerinin Lampe'de olduğunu sorup öğrendikten sonra ordusunun bir kısmını üzerlerine gönderdi. Bunlar Türkleri tamamiyle mağlup ve son derece büyük bir vahşetle zulmettikten sonra Philadelpheia'ya yerleşmiş olan Philokales'in yanına döndüler. Bunun üzerine Cappadocia valisi Hasan, büyük bir ordu ile Philokales'e karşı çıktı; lâkin düşmanını ehemmiyetsiz addettiği için Philadelpheia'ya uğramadan yanından geçti ve ordusunu üçe ayırdı. Bunlardan birini Kilbia ovasına, birini İzmir'le Nymphaion üstüne, ötekini de Pergamos ile Khliara'ya gönderdi. Philokales, ilk iki bölüğü birer birer mağlup ettiği halde üçüncüsü seri bir ricatle elinden kaçtı. Anna ikinci bölükten geri kalanların Maeander'de boğulduklarını söyler: "Bu Phrygia'nın etrafını dolanan bir nehirdir ve nehirlerin en dolambaçlı olanıdır." Söz, birinci bölüktekilerine ait olup Anna'nın bunu yanlışlıkla ikinci bölüğe teşmil ettiği kabul edilirse bir mâna çıkar. Bu su Küçük Menderes, Kaystros olmalıdır (Rémzi, 1960: 122).

1.2- Bizans imparatoru Anadolu'daki teşditten istifade ederek garp vilâyetlerini zapt etmek ve

Anadolu sevahil-i garbiyesinde müstahkem kaleler inşa edip dâhile nüfuz edebilmek üzere üssü'l-harekeler tesis etmeye teşebbüs etti. General Filokal'ı bir ordu ve donanma ile gönderdi. Edremit şehrinin harabeleri üzerine yeniden şehir inşa etmek üzere Hıristiyanlar davet etti. Türkler bunu iştir iştirmez şehri mezkûru yeniden zapt eylemek üzere ilerleyip Lampe'ye geldiler. Fakat Rum generali bunların üstüne daha kesif bir müfreze sevk ederek onları ricate mecbur etti. Türkler, kadınları ile çocuklarını da beraber getirmişlerdi. Rumlar kadınları boğazladılar ve çocukları da kaynar kazanlara attılar. Bu kadar feci bir vahşete kurban olan Türkler, ırkdaşlarını Rumlardan intikam almaya davet ettiler. Anadolu ümerâsı Rumlar üzerine harekete başladılar. 1109'da Kayseri emiri Hasan, 24 bin kişilik bir ordu ile hareket etti. Bunu işiten Filokal, Alaşehir'e kapandı. Hasan bu şehri muhasara etmekten vazgeçip Rumların işgal ettikleri şehirleri yağma ve ihrak etmeye karar verdi. Ordusunu üçe ayırıp birini Sard'a, diğerini İzmir'e ve üçüncüsünü de Bergama'ya gönderdi. Filokal, bunu fırsat bilip önce birincisini mağlup etti, ikincisini ise şiddetli bir harpten sonra ricate mecbur etti, fakat üçüncüsünü takip edemedi (Yinanç, 2013: 227-228).

1.3- Haçlı ve Roma taarruzlarına rağmen Türkler henüz işgal ettikleri yerlerde yaşıyorlardı. Aleksios Komnenos, Garbî Anadolu'yu Edremit'ten İzmir'e ve Antalya'ya kadar istirdada başladı. Artık devletin içinde bulunduğu buhran dolayısıyla müdafaa edecek durumda olmayan Türkler, Ulubat Gölüne doğru çekilmeye başladılar. Bizanslılar takiple kadın ve çocukları ile birlikte hareket eden Türklere saldırdılar ve misli görülmemiş bir vahşet yaptılar. Kılıçarşan'ın beylerinden olup Haçlılara karşı gösterdiği kahramanlıklar dolayısıyla hâtırası Türkler arasında bir velî mertebesine yükselen Hasan Bey, Kılıçarşan'ın ölümünden sonra müstakil olmuş idi. Hasan Bey, 24 bin kişilik bir ordu hazırladı. Bu vahşeti yapan Filokales adlı Bizans kumandanı Alaşehir'e (Filadelfiya) gitti ve emniyet tertibatı olarak zaferinin zevkini çıkardı. Hasan Bey, intikam almak amacıyla Alaşehir üzerine yürüdü. Bizans kumandanı surlarla çevrili şehrin kapılarını kapayarak orada bir kuvvet bulunmadığı intibaini verdi. Bir yandan muhasara makinelerine sahip olmayan, düşmanına ehemmiyet vermeyen Hasan Bey, ordusunu üçe bölerek on bin kişilik bir kısmını Küçük Menderes nehri üzerinde bulunan Kelbianos, bir kısmını İzmir ve bir kısmını da Kırkağaç ve Bergama istikâmetinde sevk etti; kendisi de bizzat İzmir üzerine yürüdü. Bizans kumandanı, Hasan Beyin taarruzunu öğrenerek harekete geçti ve Kelbianos istikâmetinde endişesizce ilerleyen Türk askerini bozguna uğrattı. Ricate mecbur kalan Türkler, Menderes nehrini geçerken de boğulmak ve tutsak olmak suretiyle de zayiata uğradılar. Cesaret alan Rumlar, üçüncü grup Türk kuvvetlerini de takibe koyuldular ise de onlar süratli bir dönüşle Alaşehir'e vardılar. (Turan, 1998: 150-151).

2. Alaşehir (Filâdelfiya, Yalvaç) ve Lâdik (Akrokos, Eğridir) Hakkında Diğer Bazı Bilgiler

2.1- 1097 (490) "Jan Dukas, Ayasuluğ üzerine yürüdü. Emir Tanrı-vermiş ile Emir Pars, merkumu karşıladı, gayet hunrîzâne bir muharebe oldu. Emirler mağlup oldu ve iki bini müteceviz esir bırakarak ricat ettiler ve dağılan askerlerle birlikte Bolvadin'e kadar geri çekildiler. Dukas, bunların üzerine yürüyerek birçok kan döktü ve birçok esir alarak geri döndü" (Yinanç, 2013: 206). (Rumlar) Adalar denizi sahillerini de kurtarmağa başladılar. Çaka kendi memleketi olan İzmir'de idi. Efes'te Tanrı-vermiş, Edremit ve öteki sahil şehir ve bölgeleri de başka Türk beylerinin idaresinde idi. Aleksios, Dukas idaresindeki bir donanma ile sahil şehirlerini kuşattı. Donanmayı İzmir'de bırakan Dukas, kara kuvvetleri ile Tanrı-bermiş ve Marak (Barak) üzerine yürüdü. Türkler, geceleyin oradan çekildiler. Türkler, bu bölgelerden Menderes nehrini geçerek Bolvadin ve Ulubad bölgelerinde toplandı. Rumlar Sart, Alaşehir, Denizli ve Honas şehirlerini aldılar (Turan, 1998: 95). Burada söz konusu olan Menderes, iki göl arasındaki Menderes veya el-Battal nehridir.

2.2- 1113 (507) Sultan Şahin-şah, bizzat ordusunun başına geçerek Sart'a yürüdü. Alaşehir'deki Rum valisi Konstantin Gabras, Sultanı karşılamaya çıktı. Vâki olan muharebede Anadolu ordusu ricate

mecbur oldu. Sultan, sulha talip oldu. Sulh muahedesi imza edildi. Fakat sultan, bu mağlubiyetin acısını çıkarmak için Sultan-ı Âzam'dan istimdat etti. O da elli bin kişilik bir ordu gönderdi. İznik'ten Edremit'e kadar bütün havaliyi tahrip ve Bursa, Apolonya ve Kizik'i yağma etmişti. Bunu işiten Aleksios, İstanbul'dan hareket etti. İznik'in Rum valisi Kamis, Türklere mağlup ve esir oldu (1114). Bunun üzerine imparator hareket eyledi. Ampelas ve Çiporel nam kumandanlar mağlup ve maktul oldular. Fakat imparator bizzat hücum ederek Türk ordusunu ricate mecbur etti ve Alaşehir'e muvasalat eyledi. Bu esnada Kamis esareten kurtularak [Filadelfiya ile Acrocos arasında; birkaç ordunun konaklamasına yetecek büyüklükteki ovada (Anna, 1967: 378)] Kayser'in yanına geldi. Türkler sulh talep etti. İmparator onlarla akd-i sulh ederek İstanbul'a döndü (1114). Şahin-şah, akdettiği muahedeyi bozmak ve tekrar tecavüz için tedarikâte başlamış, Sultan-ı Âzam'dan istimdat eylemişti. Sonunda Şahin-şah ile imparator sulh anlaşması imzaladılar. İmparator İstanbul yolunu tuttu (Yinanç, 2013: 229-230-233). Şahin-şah, taarruz halinde bulunan Roma'ya karşı Alaşehir (Filadelfiya) müstahkem mevkiine bir ordu gönderdi. Fakat şehrin valisi Konstantin Gabras, Efes civarında Kelbianos'da Türkleri yendi (Turan, 1998: 154).

2.3- 1116 (510) İmparator Aleksios, 21 Eylül günü; Pitekhas'dan yürüyerek üçüncü günde Eskişehir ovasına oradan da devamla Santabaris (Afyonkarahisar)'e vardı. Oradan Kamis'i Bolvadin üzerinden Kedrea (Şuhut-Arızlı / Gereme)'ya (Topraklı, 2013: 147-158, 152); Stinpiyot'u da Amorion üzerine gönderdi. Kendisi de Arızlı'ya geldi. Arızlı kalesinde bulunan Türk beyi Boğa (Poukheas), bir gün önce kaleyi terk etmişti. Oradan Furs (Burses)'un soyundan Fard (Bardas), Corc Lebune ve İskit Bitik (Pitikas)'i kuvveti bir birlik başında; Yoğurtçubeli, Kundanlı, Eyuplar, Akçahisar üzerinden Kemer Boğazı'na gönderdi. Bunlar, Bigadiç (Marsyas) çayının kaynakları yanına bir karargâh kurdular ve devamla Zompi (Kemer Boğazı)'deki köprüyü geçerek Amorion (Senirkent) ovasına girdiler (Topraklı, 2013: 147), Türk beyi Monolik ile birleşmek için acele eden Türklere saldırdılar ve mallarını gaspettiler. Oradan doğuya doğru kaçan Türkler, doğudan gelen Türklerle birleşerek Roma'nın karargâhını yağmaladılar. Geri dönen Rumlarla Türkler, Yenice Siorisi'nin güney batı eteklerinde savaşa tutuştular. Rumlar, Corc Lebune ile Arızlı'da bulunan imparatora haber saldırdılar. İmparator kuvvetli bir orduyla Yenice ve Afşar ovasında bulunan Türkler üzerine yürüdü. Aleks, Fasilyus (Basileus)'u ön, sağ kanat kumandanlığına Firyenni (Bryennios), sol kanada (Yalvaç tarafı) Gavras (Yalvaç kumandanı Konstantinos Gabras)'ı ve artçıların başına da Yanık (Kekaumenos)'ı tayin etti. Türklerle karşılaştıklarında; öncü bir Türk'ün şehit edilmesi üzerine Türkler, geri çekildiler. İmparator, Kırkşehit (Hoyran) Gölüne (Kayaagzı civarı) vardı ve ertesi gün Mesanakta hisarını (Senirkent-Genceli köyü?) işgal etti. Oradan Bolvadin üzerine hareket etti. Aleksios gece, Geneli ile Karamuk arası; Milli Ova'da karargâh kurdu ve sabah olunca Ampoun'a doğru yola koyuldu. Sultan bu anda Rum ordusunu her yandan çembere alarak şiddetli bir şekilde saldırdı ama Rum ordusunun saflarını bozamadı. Sultan Augustopolis (Yalvaç?) ile Akronios (Afyonkarahisar) arasındaki ovada, imparatoru karşıladı ve bir antlaşma imzaladılar (Anna, 1996: 479-497 ve Topraklı). Ampoun, Afyonkarahisar-Ambanaz (Beyyazı) olmalıdır (Rémzi, 1960: 82, 150).

2.4- 1119 (513) Yeni tahta çıkan Yuannis Komnen, pederi kadar cesaret ve şecaat sahibi olup ordularına bizzat kendisi kumanda ederdi. Sultan Mes'ûd tahta çıkar çıkmaz biraderinin imparator ile akdettiği muahedeyi nakzetmiş ve Rumlar eline geçen Anadolu arazisinin istirdadı zımında ordularına tecavüz emrini ita eylemişti. Anadolu orduları hududu geçerek Firikya'yı alt üst eylemişler ve Alaşehir'i geri almışlardı. Alp Kara (Emir Beşara), Anadolu ordularına kumanda etmekte idi. Denizli'yi karargâh ittihaz etmiş ve yanında kuvvetli bir müfreze bulunmakta idi. İmparator, Türklerin ileri harekâtını tevki için İstanbul'dan Anadolu'ya mürur etti ve Alaşehir civarına kadar ilerledi. General Eksük'ü şehri zapta memur etti. Merkurum şehri zapt etti. İmparator ise bizzat ordusunun aksam-ı mütebakisiyle hareket edip Denizli'yi muhasara eyledi ve zapta muvaffak oldu, İmparator Jan, Alp Kara ile 800 Anadolu kahramanını zincire vurdurdu. Denizli'nin mahsur olduğu işitilince Anadolu'nun her tarafından kuva-

yı imdadiye gönderildi. Yapılan muharebe sonunda Türkler ricat ettiler. Jan Komnen, İstanbul'a döndü (Yinanç, 2013: 240). Söz konusu Alaşehir Yalvaç, Denizli ise Eğridir (Lâdik-Laodikya)'dir.

2.5- 1136 (530) Afşin kumandasında bulunan bir kısım Türkler, Lazkiye'ye kadar ilerleyip döndüler (Turan, 1998: 174). Söz konusu Lazkiye Eğridir, Afşin ise üçüncü bir Afşin olmalıdır.

2.6- 1145 (540) Manuel, Türkmenlerin taarruzu üzere ordusuyla Anadolu'ya geçti. Bitinya'ya doğru ilerlemekte olan bir Türk fırkasını ricate icbar eyledi. Fakat diğer bir Türk fırkası Lidya'ya girmiş ve Sart havalisini yağma ve İzmir sahillerine kadar temdid-i gâret eyledikten sonra geri dönmüştü. Gazaba gelen imparator, sultana bir tehditnâme gönderdi (Yinanç, 2013: 263). İmparator, İoannes ve Andronikos Kontostefanos ile savaş işlerinden iyi anlayan Porsuk'u görevlendirdi. Selçuklulara karşı yeni bir sefer yapmayı kararlaştırdı. (Türkler), büyük bir gayretle Pithekas yanındaki müstahkem mevkiileri kuşatmaktaydılar ve (Menderes kenarındaki) Thrakesion temasına yaptıkları bir akında önlerine çıkan her şeyi yağmalamışlardı. İmparator, Lidya içinden, Menderes nehri kenarında ve Firikya'da bulunan şehirlere kadar ilerleyerek bunları, kendilerini tehdit eden tehlikeden kurtardı ve Selçukluları mağlup ederek izledi. Manuel, Filomelion'a kadar ilerledi ve Türklere karşı bir savaş verdi (Khoniates, 1995: 36). Böylece cenuptaki fetihlerden başka Türkler Efes (Selçuk) yakınında Kelbianon kasabasına, Sakarya vadilerine ve İznik yakımlarına kadar ilerlemişlerdi. İmparator bu istilâlar karşısında Türkleri Anadolu'dan çıkarmak için büyük bir ordu ile harekete geçti. Firikya şehirlerini ve Menderes bölgesini de Türklere kurtardı. Türklerin Karahisar ve Akşehir geçitlerinde kurdukları pusuları aşan imparator Konya hedefine doğru ilerledi (Turan, 1998: 180). Türkler, Thrakesialıların topraklarına saldırdılar. Theodoros Kontostefanos, ordu toplamak üzere oraya gönderilmişti ama henüz oraya varamamıştı. Türkler, denize yakın Kelbianon adındaki bölgeye kadar etrafı tahrip ederek ilerlediler. Manuel, Türk topraklarını işgal etmek niyetiyle ordu topladı. Çünkü Türkler, Romalılarla yaptıkları anlaşmayı bozmuşlar, bir İsaüra şehri olan Prakana'yı zaptederek civarını yağmalamışlardı. Sultan ordusunun büyük bir kısmıyla Akşehir'de kaldı, fakat askerlerinin bir kısmını ayırarak, ilerleyen Romalıların yolunu kesmek üzere gönderdi. Manuel, Akşehir'e varınca burasını hücumla zaptetti. (Kinnamos, 2001: 35-36-37). Kelbianon veya Kelbianos ovası, Gelendost ovasıdır.

2.7- 1176 (572) Miryokefalon Savaşı münasebetiyle geçen Lampis ovası, Alaşehir konusunda ipucu sunar; "Honaz'dan imparator, Lampis üzerinden Kelainai'ya yürüdü, Marsyas suyunun karıştığı Menderes'in kaynakları buradadır" (Khoniates, 1995: 123). İmparator Manuel Komnenos, bu savaşta büyük bir yenilgi aldı.

2.8- 1177 (573) Manuel, bir yıl geçmeden Jan Vatas ile Kostantin Dukas ve Mişel Aspiyet'i, Türklerin üzerine gönderdi. Jan Vatas askeriyle Menderes üzerinde vâki Heyel mevkiine geldi ve askerinin bir kısmını nehrin bir tarafında diğer kısmını diğer tarafında pusuya yatırdı. Türkler gelip nehri geçerken Rumlar pusudan çıkarak ok yağdırdılar ve birçoğunu şehit ettiler. Bunu gören atabek, Rumları def ve maiyetinin nehirden serbestçe mürurunu temin edebilmek üzere cüz'i bir kuvvetle Rumların tahassun ettiği tepeye kemal-i şiddetle hücum etti. Bu esnada nehrin öte yakasında diğer bir takım Rum kuvvetlerinin Türk askerlerini nehirden geçtikçe boğazlamakta olduklarını müşahade edince onların imdadına koştu. Nehir çok derin olduğu için geçebilmek üzere bir geçit yeri aradıysa da bulamadı. Nihayet herçi bâdâbâd geçmeye karar verdi. Kalkanını kayık ittihaz etti ve kılıcını kürek yerine kullandı ve sol eliyle de yanında yüzen atının dizginini tuttu ve bu suretle karşı sahile çıktı. Anadolu'nun bu harikulâde kahramanı nehri mürur eder etmez bir tümseğin üzerine çıktı ve öteye beriye dağılan askerlerini etrafına toplanmaya çağırıldı. Fakat bu sırada onun yanında saklanmış olan Alan cinsine (ırkına) mensup bir Bizans askerinin ani bir taarruzuna uğrayarak şehit oldu. Rum generali Mişel Aspiyet de ölümler arasındaydı. (Yinanç, 2013: 313). Heyel, Eye-burnu denilen yerdir.

2.9- 1183 (578) *Miryokefalon muharebesi esnasında Niksar kurbünde Anadolu askerleri tarafından katledilen mahud Andronik Vatas'ın biraderi olup bilâhare Menderes sahillerinde Türklerle harp ettiğini zikrettiğimiz Jan Vatas o sırada Alaşehir valiliğinde bulunuyordu. Merhum, (imparator Aleksios namına hareket eden) Andronik'in emirlerini dinlemiyor, tehdidatına birtakım tehdidat ile mukabele ediyordu. Andronik merhumun üzerine ordu seok etti. Ölüm döşeğinde olduğu halde askerine kumanda eden Jan bu askeri perişan ettiyse de birkaç gün sonra kendisi de öldü. Alaşehir ahalisi onun ölümünden sonra duçar-ı zaaf olarak Andronik'e arz-ı tabiiyet ve bütün mesuliyetini Vatas ile oğullarına tahmil ettiler. Vatas'ın oğulları, Andronik'in intikamından korkarak Anadolu sultanına iltica ettiler. (Yinanç, 2013: 325).*

2.10- 1187 (582) *Bizans imparatoru Andronik itlâf edilmiş ve İzaak Lanjer cülus etmişti. Sultan Kılıçarslan Rumlar arasındaki tefrikadan bilistifade Emir Sam(i) kumandası altında Lidya huttasına büyük bir süvari kuvveti gönderdi. Emîr-i müşârün-ileyh Alaşehir'i geçerek Sard havalisine takrib etti ve oradan cenuba inerek Ayaslug'a (Selçuk) kadar bütün o civarı yaktı yaktı. Kilibyan ovasını zapt ve oradaki kıtaatı perişan eyledi. İmparator, sultana bir haraç-ı senevî itasını teklif eyledi. 1187 (Yinanç, 2013: 331-32). Kilibyan, söz konusu Kelbianos veya Gelendost-Kelifler ovasıdır.*

2.11- 1189 (585) *Teodor Mankafas, Alaşehir'de istiklalini ilan etmiş, bütün Lidya kıtası Alaşehir'e iltihak eylemişti. Merhum, kiral unvanı alarak sikke kestirmişti. İmparator bizzat Alaşehir'e gelerek muhasara ettiyse de sulha mecbur oldu. Bilâhare imparatorun isteğiyle Alaşehir ekâbiri Mankafas'ı beldelerinden ihraç etti. Mankafas bunlardan intikam almak arzusuna düştü, doğruca Anadolu sultanının memâlikine iltica ile Sultan Kılıçarslan'ın oğullarından olup Rum hududuna karib bir memlekette; Uluborlu'da valilik etmekte bulunan Gıyâseddin Keyhüsrev nezdinde ikamet etti (Yinanç, 2013: 334).*

2.12- 1196 (592) *Sultan Gıyâseddin ile imparatorun arası açıldı. Buna sebep, Mısır Sultanının imparatora iki at göndermesi ve Konya civarından geçerken bu atların müsadere edilmesi idi. İstanbul'da bulunan bütün Konya tacirlerini kâmilen teokif ettirip zindanlarına ilka ve mallarını yağma ettirdi. Bu muameleden gazaba gelen Sultan Gıyâseddin derhal sefere çıktı. Menderes sahillerini tahrip ve iki yahut üç şehri yağma eyledi. Badehu Firikyâ Antakyası üzerine yürüdü. Gece vakti muvasalat ettiğinden şehirdeki bir düğün dolayısıyla çıkan gürültüyü kendine karşı hazırlanmış bir hareket sanarak Menderes civarında vâki Lampe'ye çekildi. Maiyetinde bir sürü üserâ var idi. Sultan bu esirleri teb'a-i sâdikası meyanında idhal etmeye karar verdi. Mevsim kıştı. Sultan Konya'ya gitti. Esirleri Akşehir'e iskân etti (Yinanç, 20013: 363-364).*

2.13- 1204 (600) *Akısız Teodor, Alaşehir'e hâkim olmuştu. Laskaris, bunun memleketini elinden aldı. Honas şehriyle Menderes sahillerindeki bazı şehirler Manuel Mefrozum isminde bir Bizans asilzâdesinin eline geçmiş, merhum orada müstakilen idare-i hükümet eylemişti (Yinanç, 2013: 380). Alaşehir Yalvaç, Menderes iki göl arasındaki el-Battal'dır.*

3. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Alaşehir Seferi (1211, 21 Zilhicce 607 Pazar) Hakkında Bilgiler

3.1-“Bu harbin sebebi, Sultanın önce bahsi geçen gurbet ve seyahati sıralarında Leşkeri (Laskaris)'nin memleketine girerken ve çıkarken mani olmaya çalışması ve Gıyâseddin'in saltanat tahtına oturmasından sonra haraç gönderme ve emirlere itaat etme hususunda ağır davranması idi.

Ferman icabı, bütün asker serdarları, sipahi sahipleri, her türlü mühimmat ve mevcuduyla ordugâhta hazırlandı. Rum ülkesinin en büyük şehirlerinden Alaşehir sınırına yetiştikleri zaman casuslar, saltanat bayrağının çekildiğini Tekfur Leşkeri'ye haber vermişlerdi. Civardaki kabile ve aşiretlerle şehirler ve adalar hâkimlerine (Sükkan-ı Cezayir) feryatnameler yağdırdı, asker toplayarak tam bir tabiiyet ile Türk askerlerinin imhasına koyuldu. Sultan, parlak bir güneş gibi kızıl renkli ipek kaftanını

giymiş, koluna kuvvetli bir yay, beline âşıkların akan gözyaşı gibi mücevherli bir kılıç bağlamıştı. Fil gibi kuvvetli, ahu gibi çevik, bir çiftesiyle Şeddad'ın sarayına rahmeler açan, koştugu zaman çukurların tozundan semada başka bir zemin yaratan atına binmiş ve tam merkezde yerleşmişti.

Kavgayı kökünden fasletmek gayretiyle keskin kılıcını çekti ve bir hamlede muharebe saflarını yararak, tam çarpışma arasında düşmanın ortasına saldırdı. Leşkeri'yi atının üzerine abanmış gördü. Kılıcını ondan esirgedi. Elini süngüsüne attı ve ilk vuruşta ona kıyamet günün çehresini göstererek attan yere yuvarladı. Tekfura: Ey Kenduz, ey çamur diye bağırdı.

Hassa askerleri, onun başını teninden ayırmak istediler. Sultan mani oldu, tekrar atına bindirerek salıvermelerini emretti. Leşkerinin askerlerine tekfurularının akıbeti haberi ulaşınca bozguna uğrayarak kaçıp dağıldılar. Sultanın askerleri her nasılsa yağmacılığa koyulmuş, kendisini yalnız bırakmışlardı. Ansızın yabancı bir Firenk sultanın karşısına çıktı. Padişah, bu adamın kendi muzaffer ordusundan bir nefer zannıyla aldırış etmemişti. Atını ileri süren Firenk, sultana döndü ve anî bir darbe ile onu şehit etti.

Padişahın şehadeti haberi, beylere, asker serdarlarına ulaşınca hepsi şaşkın ve serser bir hale geldiler. Bu muharebede birçok asker ölmüş, birçokları boğulmuş, bazıları çamura saplanarak, bazıları korkudan telef olmuşlardır. Bu arada Çaşnığir "Aybe" esir edilerek tekfurun yanına götürüldü. Aybe'nin gözü sultanın nâşına tesadüf edince feryatlarla yüz sürdü. Leşkeri, sultanın cesedini kaldırmalarını emretmekle beraber Çaşnığire teselli verdi. Keyhüsrev, şehitlik mertebesine erişmiş ise de cesedini misk ve gülsuyu ile temizleyerek Müslüman mezarlığında toprağa verdiler, bilâhare Konya'ya kümbetleri altına defnettiler (İbni Bibi, 1941: 46-48). 23 Zilhicce 607 Cuma, Konya; 14 Muharrem 608 (Turan, 1996: 290). 19 veya 26 Zilhicce Cuma olmalıdır. İşte bu Alaşehir, kâh Antakya /Antiochette, kâh Filadelfiya olarak kaydedilmiş olan Yalvaç'tır.

3.2- Bu sefere, Kayseri Sü-başı Yakup Kara-kulak ile Akça-aba ve Beg-bars adlı bazı beyler de katılmışlardır. Bizans kaynaklarına göre Türk ordusu Denizli ve Lâdik arasında bugün mevcut olmayan Antiochia şehrini muhasara ettiği sırada gelen Bizans ordusuyla karşılaştı. Sultan bizzat atını imparator üzerine sürerek onu bir darbe ile yere düşürdü. Muhafızlar hücumu geçerken sultan hasmına dokunmamalarını emretti. Atından düştüğü halde yaralanmamış bulunan Laskaris, derhal ayağa kalkarak sultanın atının ayaklarını kesti. Sultan atından düştü ve öldürüldü (Turan, 1998: 289). N. Gregoras; "Türkler istediklerini alamadılar" derken anlaşmasının Selçuklular lehinde olduğu anlaşılıyor. Nitekim Lâdik'in Türklere bırakıldığı, Tripolis ve Menderes nehrinin hudut teşkil ettiği gözükiyor. Laskaris'in Alaşehir ve Tripolis yolundan gitmemesi de buna delalet eder (Turan, 1998: 291; açık. 57). Turan maalesef, Antiochia'nın bugün mevcut olmadığını söyler, hâlbuki bugün mevcut olmayan Eğirdir Gölü altında kalan Menderes olup, Antiochia Yalvaç olarak yaşamaktadır.

3.3- Alexios III.'un Konya sultanının sarayına gitmesi genç Grek devleti aleyhine Selçukluların eline bir silâh geçmesine sebep oldu. Sultan, Laskaris'in imparatorluk tahtını kayınbiraderine terketmesini talep ederek fetih plânlarını meşruiyet kisvesine bürümek imkânına sahip olmuştu. Menderes kenarındaki Antiokheia'da alevlenen mücadeleler, mezbûhane ve çekirdeğini 800 ücretli Lâtin'in teşkil ettiği İznik İmparatorunun mütevazı savaş kuvveti için çok zâyiatlı oldu. Buna mukabil İznik hükümdarı zaferi kazandı. Sultan savaşta şehit, eski imparator Alexios III esir düştü (Ostrogorsky, 1981: 397).

3.4- Akropolites tarihinde; Rumların minyatür ordusuyla Anadolu Selçuklularının ordusunu, Menderes Antakyası'nda karşı karşıya getiren gelişmeler ve Menderes Antakyası savaşında İmparator Theodoros Laskaris ile Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'in teke tek çarpışması ve Sultanın şahadeti şöyle verilir:

İmparator Alexios, bir gemiyle Epir'den Antalya (Side?)'ya vardı. Sultan onu büyük bir sevinçle karşıladı. İmparator Theodoros İznik'te bulunuyordu. Sultanın elçi kurulu oraya vardı ve Sultanın isteklerini ona bildirdi. Laskaris adamlarının her türlü şartta destek olacaklarına dair sözleri üzerine;

elçileri de yanına alarak İznik'ten yola çıktı ve Filadelfiya'ya vardı. Sultan ise davranışlarında bahane olarak işine yarayan imparator Alexios'u yanına alıp Antakya'ya karşı saldırıya geçti; bu, Menderes yöresinde önemli bir kentti. Kente kuşatma gereçlerini yerleştirdi ve kenti kuşattı. Laskaris böyle bir halin gerçekleşeceğinden korkuyordu; çünkü besbelliydi ki eğer Sultan bu kenti zaptederse, Rum devletinin bütün ülkesini zaptetmesini hiçbir şey engellemeyecekti; o nedenle kelle koltuğunda savaştı. Hiç kimse gidiş sırasında biraz yiyecek ve giyecek dışında, gereksiz nesne taşımaması diye emir vererek gidişi hızlandırdı. Bütün ordusu 2000 askerden oluşuyordu; bunlardan 800'ü İtalyanlardı ve gerisi ise Rumlardı. İmparator Antakya'ya vardığında Pers elçisini efendisinin yanına gitsin diye bıraktı. Bunun üzerine o kişi gidip Sultana, İmparatorun sefer çıkışını bildirdi ama beriki ona hiç inanmadı. O zaman elçi, yemin ederek İmparatorun yakında bulunduğunu doğruladı. Sultan bunu duyar duymaz, olabildiğince çabuk güçlerini topladı ve savaş düzeninde dizdi. İlk olarak Sultanın ordusuna İtalyanlar saldırdı. Müslümanlar kalabalık bir şekilde Laskaris'in kuvvetlerini saf dışı ettiler. Sultan zafer kazanarak Laskaris'i aradı ve onun üzerine saldırdı. Bu mücadele sonunda Laskaris Sultanı şehit etti (Akropolites, 2008: 27-30). Laskaris, Sultanın saldırıya geçtiği Antakya'ya, rahat bir şekilde girmesi mümkün olmayacağına göre, Akropolites de yer yer olayları karıştırmaktadır. Laskaris, önce *Yalvaç'a* gelmiş, orada sultanın elçisini Konya'daki Sultana gönderdikten sonra Kemer Boğazı'nda (Menderes kıyısı) harp düzeni alarak sultanı beklemeye başlamıştır. *Filadelfiya*, *Alaşehir* ve *Antakya* aynı yerdir. 1189 ve 1211'lerde *Uluborlu'nun* garbında Türkçe bir isim olmayacağı için İbni Bîbî'nin *bu ve Mankafas* olayında geçen *Alaşehir*, *Yalvaç'a* delâlet eder. Akropolites'in dediği gibi Laskaris'in ordusu, 2000 askerden ibaret değildir. Adalar sakinleri (*Eğirdir Gölü'ndeki* adaların sakinleri) dâhil, bölgeden çok sayıda katılım vardı.

4- TARTIŞMA: TARİHİ METİNLER İLE MEKÂNIN YÜZLEŞTİRİLMESİ

Tarihi bir olay, coğrafya üzerinde belli bir yerde vukûbulur. Tarihte vukûbular bir olayın yeri, yeri kesin bilinen şehirler, ırmaklar veya ovalardan hareketle coğrafya üzerine yerleştirilerek yeri belli edilir. 1870-1930 yılları arasında, aralıklarla da olsa yaklaşık 50 yıl ülkemizi dolaşan Rémzi (Ramsay), asıl kaynakları tarayarak *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* adlı ünlü eserini neşretmiştir. Rémzi, *Eğirdir Gölü'nde* vukûbular coğrafi değişikliği bilmediği için birçok kentimizin yerini yanlış tespit etti, bunların bir kısmını başta verdik. *İleydağı* köyünden gelip *Hoyran Gölü'ne* dökülen ırmağın adı, *Kelidon (Khelidon)* yani *Kırlangıç çayıdır*. *Örkenez* köyünden doğarak *Menderese* karışan çayın adı *Orgas'dır*. *Oynan (Eumneia)*, *Şuhut'un* bir köyü olup oradan *Senirkent-Genceli* köyüne yol vardır. *Pötinger*, kasabanın (*Ad Vicum*) adını vermez. *Senirkent* ovasının adı, *Lampe'dir*. Odon tarafından *Démétrie* kaydedilen Balıkesir-Edremit, Rémzi'de *Damatry* geçer (Rémzi, 1960: 239, 346). *Hoyran Gölü'nün* doğu sahilinde kalıntıları göl içinde olan ve 1530 yazımında *Eğirdir* ilçesine tabi *Delikli Kaya (?)* köyü, söz konusu *Edremit* olmalıdır. *Edremit* adı, Demetrios ile alâkalıdır. *Keleneus* civarında Demetrios adına rastlanılmaktadır (Topraklı, 2011b: 14). *Kemer Boğazı'ndaki Medinetü'l-Endos-babe* (Topraklı, 2013: 157) adı, ilginçtir. Hasan Beyin *Alaşehir Seferine* sebep teşkil eden; "*Türklerin katledildiği, kadınlarının boğazlanıp, çocuklarının kaynar kazanlara atıldığı*" yer, *Lampe'dir*. *Lampe, Miryokefalos Savaşı* (Koniates, 1995: 123) ve *Keyhüsrev'in Firikiya Antakyası (Yalvaç)* seferinde de söz konusu olmuştur (Yinanç, 2013: 363-364).

Bugüne kadar tarihçinin *Efes-Ayasuluk'ta* gösterdiği *Kelbianos*, *Gelendost* ile *Barla* arasındaki ovardır. Deniz denilen yer, eski *Eğirdir Gölü*, deniz sahili olarak geçen yer, *Eğirdir Gölü* sahilidir. *Ayasuluk (Başkimse-Başkilise?)* birden fazladır (Şâmî, 1987: 316). *Efes (Lentiana)*'deki kilise de *Ayasuluk* olmalıdır. "*Efes'te, Theologos denen İsa çömezi, Ermiş İoannes onuruna bir kilise yapılmış*" (Anna, 1996: 336) kaydından, *Efes* kilisesinin de havâri Yuhanna adına yapıldığı (Arundel, 2013: 22-23) ve *Ayasuluk* olduğu anlaşılmaktadır.

Göller Bölgesinin en büyük kentleri olmasına rağmen Yalvaç ve Eğridir, Selçuklu tarihinde pek geçmez. Bu husus bize garip geldi. Göller Bölgesinde vukûbulan coğrafi değişiklikte; çok mühim bir husus, “büyük ve derin *Menderes* nehri” göl suları içinde yok olmuştu. Söz konusu nehir, tarihi metinlerde çok sık geçiyordu. Laodikya'nın *Eğirdir* olduğunu; Mayıs 2013'de neşrettiğimiz *Sütkuuyusu Baskını ve Ammûriye* adlı kitapta bahsetmemize rağmen *Denizli*'de bulunan *Lâdik*, zihnimizin önüne adeta bir perde teşkil etti. Bir yolculuk esnasında, *Yalvaç*'ın *Örkeniz* (*Bağkonak*) kasabasındaki *Alaşar Sokak* ismini görünce *Yalvaç*'ın *Alaşehir* olabileceğini düşündük. Zaten yer adları ilgimizi hep çekti. *Alaşar* (*Alaşehir*) adı, ne demek oluyordu? *Isparta*'nın içindeki en eski yol, tapu kaydında *Burdur Şosesi* olarak geçer. Bu bir gelenektir: Bir çay, geçip geldiği köyün adıyla ifade edilir. Bir yol da gittiği istikametteki büyük şehirle anılır. *Yalvaç-Konya* yolu, *Örkeniz*'den geçer. *Alaşar Sokak*, tam da eski yol üzerindedir. Konuyu araştırdığımızda *Manisa-Alaşehir*'in dışında başka bir *Alaşehir* (*Filadelfiya*) daha olduğu ortaya çıktı. Ama ne hikmetse bugüne kadar *Alaşehir*'den sadece *Manisa Alaşehir* anlaşılmıştı. *Manisa-Alaşehir* 1390'da fethedildi (Ostrogorski: 1981: 505).

1097 *Eskişehir* yenilgisinin ardından Haçlılar, *Bozdurmuşbeli-Kemer Boğazı* üzerinden gelerek Temmuz ayında *Yalvaç* (*Küçük Antakya*)'ı zaptettiler. *Dukas*'ın karayolu ile geldiği yer, bugünkü *Efes* değil *Gelendost* ovası olmalıdır. *Kelbianos*'ta *Dukas*'a mağlup olan Tanrı-vermiş ile Barak, *Kemer Boğazı* ve *Bozdurmuşbeli* üzerinden *Bolvadin*'e çekildiler. *Dukas*, onları takiple *Bolvadin*'de Türkleri mağlup ve katletti (Yinanç, 2013: 204, 206; Turan, 1998: 95). *Yalvaç*'ı Haçlılardan teslim alan *Dukas*, *Gelendost* ovasındaki Tanrı-vermiş ile Barak'ın üzerine yürür ve kısa yoldan *Bolvadin*'e gelir. Eğriler köyü *Barak-kayası*, *Gelendost-Bağlı Akçapa* (*Akça-apa?*) öreni ve *Gelendost*'taki *Baraklar sülâlesi* ilgi çekici adlardır.

1100'lü yıllarda Türkler, *Konya* civarına toplanmış durumdalar. Yukarıda sözü edilen *Efes*, *Sart*, *Filadelfiya* ve *Ulubad* konularında yanılma olduğunu sanıyoruz. Çünkü ifadeler coğrafyayla örtüşmüyor. Türkler, *Bolvadin*'de bile kalamadılar, hepsi katledildi. *Ulubad* bölgesinde toplanmaları mümkün değildir. *Ulubad*, başka bir *Ulubad* olmalıdır. Büyük Sultanlardan biri olan Mes'ûd, Roma tarafından “*Masut Gouverneur de Cogni*” (Khoniates, 1685: 14, Md. 2) *Konya valisi* olarak görülür. Bu ifadelerden Türklerin, *Yalvaç*'ın bile doğusuna çekildikleri anlaşılmaktadır. *Karme* (Anna, 1996: 461-62), *Carme* (Anna, 1967: 378), *Kotoiraikia* (Anna, 1996: 480), *Cotæraecia* (Anna, 1967: 391), *Kellia* (Anna, 1996: 481), *Cellia* (Anna, 1967: 391) şeklinde kaydedilmiş olan yerlerin *Ulubad*, *Manyas* ve *İznik* civarında olmaları mümkün değildir. Türklerin 1108-1118 yıllarında *Bolvadin*'den 6, *Eskişehir*'den 3 merhale uzakta; Rum hududunda talan yapmasını, hatta kadın ve çocuklarıyla beraber o yerlere kadar gitmesini kabul etmek, akıl ve mantığa aykırıdır. Anna'nın her sözü doğru olamaz. *Karme*, *Yalvaç Gele-germi*, *Cotæraecia Gelendost-Kötürnek*, *Kellia Kötürnek Killik Pınarı(?)*, *Filadelfiya Yalvaç*, *Akrokos* [uçtaki, bir şeyin, bir yerin ucu] (Anna, 1996: 459) *Eğridir* olmalıdır. *Eğridir* adının Yunanca “uç” manasına gelen “Akro” ile ilgilidir. *Eğridir* şehri, *Gelendost*, *Menderes* ve gölün bulunduğu vadinin güney ucundadır.

Türklerin geçmiş oldukları *Menderes*, *Kemer Boğazı*'nda; *Hoyran* ve *Eğirdir* gölleri arasında bulunan ırmaktır. “*Menderesi geçiyorlardı*” ifadesi bile bu nehrin, *Büyük* veya *Küçük Menderes* olamayacağını gösterir. Çünkü *Büyük* ve *Küçük Menderes* doğudan batıya doğru akarlar. Batıdan doğuya doğru çekilen Türkler, *Menderes*'in kıyısından çekilmek varken; niçin *Menderesi* geçsinler? O halde *Menderes*'in adı *Kaystros* vs. olması icap etmez mi? Hâlbuki *Hoyran* ve *Eğirdir* gölleri arasındaki *Menderes* (*el-Battal*), kuzeyden güneye doğru akar. *Eğridir* civarını terk eden bir kısım Türkler, *Ertokuş Kervansarayı* yolunu (*Kir Yolu*) takiple *Menderesi*, batı (*Senirkent*) tarafına geçerek; *Bozdurmuşbeli* üzerinden *Bolvadin*'e gitmişlerdir. Bu yol, tarihte çok kullanıldı.

Timurlenk bu yolu kullanarak Akşehir'e gitti. 1120 ve 1142 yıllarında Yuannis, 1148'de Haçlılar, Uluborlu-Kemer Boğazı-Eğridir yolunu kullandı. Mezkûr *Adramittion*, Balıkesir-Edremit değil, Hoyran Gölü'nün doğu sahilinde bir yer olmalıdır. *Eğirdir* ve *Hoyran* göllerini içine alan Thrakios *theması* ve *Gelendost*'ta bulunan *Kelbianos* ovası, tarihi coğrafyacılar tarafından *Efes-Ayasuluk*'a yerleştirildiği (Kinnamos, 2001: 35-36-37; Khoniates, 1995: 36, Rémszi, 1960: 122; Yinanç, 2013: 206, 227-228; Turan, 1998: 150-151, 154, 180) için mi bu fahiş hatalara düşülmüştü? Muhakkak ki, tarihi coğrafyadaki söz konusu değişiklik bilinmediği için fahiş hatalara düşülmüş olmalıydı. Kırılmış, parçalanmış nadide bir camın bilgisayar programları ile birleştirildiği gibi parça parça olmuş tarihi coğrafya, toparlanmaya ve bir araya getirilmeye çalışılmıştır. (Ek. 1: Haritalar)

4.1- Kelbianos, Kilbia, Killania Ovası, Lampe Ovası ve *thema* Thrakesia Neresidir?

Kelbianos ve *Thrakesia* için Manuel'in 1146 *Konya* kuşatması en büyük bir delildir (Yinanç, 2013: 263; Koniates, 1995: 36; Turan, 1998: 180; Kinnamos, 2001: 35-36-37). Kinnamos *Kelbianos* ovasını, Khoniates ise *Thrakesia themasını* kaydetmiştir. Türkler, *Menderes* kenarındaki *Thrakesion themasını* yağmalamışlardı. Türklerin yağmaladığı iddia edilen yerler, *Barla* ve *Gelendost* arasındaki yerleşimlerdir. Roma ordusu, *Afyonkarahisar-Bozdurmuşbeli* veya *Afyonkarahisar-Yoğurtçubeli* üzerinden *Gelendost* ovasına geldi. İoannes, Kontostefanos ve Porsuk, *Kelbianos* ovasından Türkleri attıktan sonra *Kemer Boğazı* ve *Bozdurmuşbeli* üzerinden *Çay* ilçesi civarında imparator Manuel'e mülâki oldular. 1146 yılında *Uluborlu*, Roma'nın elindedir. Türklerin *Eğirdir-Kemer Boğazı* hattının batısında olmaları söz konusu değildir. Kaynaklardan *Eğirdir ve Hoyran* göllerinin Roma'ya ait olduğu anlaşılıyor. Türkler, *Gelendost* ovasının doğusuna atılmışlardır. Türkler, *Bozdurmuş* ve *Sultan dağlarının* kuzeyinde de yoklardır. Hâl böyleyken kaynak metinlerde geçen *Efes*, *Ayasluk*, *Sart*, *İzmir*, *Edremit*, *Nimfé*, *Bergama*, *Khliara*, *Alaşehir* ve *Lâdik* adlı şehirler, *Eğirdir Gölü* civarında olmalıdır. (Bkz. Har. 1)

"Hitit metinlerinde adının *Kuwaliya* olarak geçtiği sanılan *Kelainai'nun Midas* (MÖ738-696) tarafından kurulduğuna inanılmakta" ve "bölgenin bereketli düzlükleri arasında doğu uçta, güney bölümüne *Killania* denen *Yalvaç-Şarkikaraağaç* (Karaağaç ovası) düzlükleri vardı" (Sevin 2001: 205, 154). Sevin, *Killania* olarak biraz farklı verse de *Kilbia* veya *Kelbianos* ovası, söz konusu *Menderes* ile *Gelendost* arasındaki ova olmalıdır. *Kilbia* ile *Kelene* arasında bir ilişki olabilir. Çünkü *Kelbianos* ovası, *Kelene* kentinin güneyinde; *Kelene* ile *Eğirdir Gölü* arasındaki büyük ovadır. *Halis* veya *el-Battal* nehri, *menderesler* çizerek güneye doğru akar, bir müddet sonra *Bigadiç çayı* (*Katarraktes*, *Marsyas*, *suları coşkun çay*) ile birleşir, daha sonra da *Yalvaç* (*Orgas* ve *Obrimas*) çayı ile birleştikten sonra *Eğirdir Gölü*'ne kavuşur (Bkz. Topraklı, 2012: *Yol ve Tarih*).

Akropolites, sadece *Filadelfiya'nın* *Morotheodoros'un* kontrolü altında kaldığını söylerse de daha sonra; *Morotheodoros* ve *Sabbas'ın* yenilmesiyle *Laskaris'in* *Kelbianon*, *Menderes*, *Filadelfiya* ve *Neokastra'yı* kazandığını ifade eder (Akropolites, 2007: 85). *Laskaris* 1214 (1211)'de *Kelbianon*, *Neokastra*, *Filadelfiya* ve *Menderes* vadisinde kontrolü sağladı (Akropolites, 2007: 86). *Laskaris*, *Monotor* ve *Sabbas'ı* takip etti ve başarılı bir şekilde *Kelbianon*, *Menderes*, *Filadelfiya* ve *Neokastara'nın* kontrolünü eline geçirdi (Akropolites, 2007: 120). Akropolites, güneyden kuzeye *Theoros'un* hâkim olduğu yerleri verirken *Kelbianon'u* *Menderes* ile *Filadelfiya* arasında gösterir (Akropolites, 2007: 123). Filhakika *Gelendost* ovası, söz konusu kayıp *Menderes* ile *Yalvaç* (*Filadelfiya*) arasındadır. *Kalamos* (Ormandaki *Galami*: İbn Hordazbih: 101, Topraklı, 2013: 146), *Neokastra'nın* başladığı yerde bir köydür (Akropolites, 2007: 149). Akropolites İmparator *Theodoros'un* topraklarını açıklarken; kuzey doğuda *Neokastra'yı*, güney doğuda ise *Kelbianon'u* verir (Akropolites, 2007: 153). *Kelbianon* *Gelendost*, *Neokastra* *Afyonkarahisar* ve *Afyonkarahisar-Bayat* civarı, *Filadelfiya* *Yalvaç*, *Menderes* vadisi ise *Hoyran* ve *Eğirdir* gölleri ile bu iki göl

arasındaki *Menderes Nehri*'nin bulunduğu vadidir. Ancak yapılan antlaşmada; “*Tripolis* ve *Menderes* sınır olup, *Lâdik* (Eğridir) Türklere verildi” (Turan, 1998: 291; açık. 57). *Tripolis*, *Limnopolis*, *Baris* olup *Menderes*'in batısında *Kelbianos* ise *Menderes*'in doğusundadır.

Kaynak metinlerde geçen *deniz Eğridir Gölü*, *sahil* ise *Eğridir Gölü* sahilleri olmalıdır. Çünkü İbn Sa'îd el-Mağribî'de *Eğridir Gölü* için “deniz” ve “sahili” gibi ifadeler kullanılmıştır (Vittek, 1944: 2). *Gelendost* ovasında *Ayapa* (*Aya-apa?*) *Pınarı*, bunun yakınında da “*Gelendost'ta yer altında tünel yolları, harman yerinde mozaik ma'bed, Hüyük'te iskelede büyük mezar, civarında birçok höyükler var*” (Demiralay, 1998: 14). “*Efes'te Jüstinianus dönemi, 6'ncı yy'da Theologos denen İsa çömezi, Ermiş İoannes onuruna bir kilise yapılmış*” (Anna, 1996: 336) şeklindeki kayıttan, *Apameya*'daki kilisenin de havâri Yuhanna adına yapıldığı ve İsa'nın davası uğruna çok acı çektiği söylenen *Firikya*'nın (Arundel, 2013: 22-23), *Küçük Firikya* olduğu anlaşılmaktadır. “*İS 301, Diocles döneminde bir işkenceci, kiliseyle birlikte tüm halkı yaktı*” (Arundel, 2013: 23). “*Çaka sanki kişisel mülkü imiş gibi İzmir'i işgal etmekte iken (Çaka'nın öldürülmesini Anna, Kitap 9'da anlattı. Umar), beri yanda Tanrı-vermiş, deniz kıyısındaki Efes adlı kenti elinde tutuyordu. (Efes'in o dönemde, hatta Aydınoğulları döneminde bile, Roma çağında olduğu gibi, bir kanalla denizle bağlantısı vardı. Umar). İşte bu nedenle, imparator, önce kıyı bölgesi ve Çaka ile uğraşması gerektiğine hükmetti*” (Anna, 1996: 336). *Efes* ile *Apameya* kiliselerinin bugün *Eğridir Gölü* içinde ve *Menderes* civarında olduğu anlaşılıyor. Çünkü kanalla (nehirle) denize (*Eğridir Gölü*) bağlı olan yer, *Selçuk-Efes* değil, *Lentiana* ve *Apameya*'dır. *Ayasulug*'tan *Gelendost* (*Kelbia*) ovası, *Adalar denizi*'nden *Eğridir Gölü* anlaşılmalıdır. Gölden deniz olarak söz edildiğine göre; içinde adaları bulunan *Eğridir Gölü*'nden pekâlâ; *Adalar denizi* olarak bahsedilmiş olmalıdır. İlk *Adalar denizi Eğridir Gölü* (Şapçı, 2014: 2), ikincisi Anadolu'nun garbındaki *Akdeniz* idi (Bkz. Har. 1).

Göl kıyısındaki *At Çayırı* (*Hayl Sahrası*) (İbni Bibi, 2014: 664) mevkii yanına *Gelendost* halkı, *Gelifler* diyor. *Gelif* kelimesinin *baraka*, *bağ evi* gibi anlamları var. *Gelendostlu*, *kamış ve hasır otundan yaptığı yazlık kulübelere “gelif”* diyor. Kulübenin dışını çamurla sıvayarak kullanıyorlar. *Gelendost*'un bazı köylerinde, kerpiç kalıbına da *gelif* denir. Kerpiç kalıbı olan “*gelif*”, Arapça “*kalıb*” kelimesiyle alâkalıdır. *Gelendost* halkı, kerpiç kalıbı için “*gelif*” değil, “*kerpiç kalıbı*” diyor. *Kelbia* ile *Kelif-Gelif* arasında bir bağ olabilir. *Kelbia* kelimesindeki (b)'nin (f) veya (v) olarak telâffuz edildiğini çok iyi biliyoruz. İnsanlar bir zamanlar, “*kelbia*” (*gelif* < *kelif* < *kelfi* < *Kelbia*) denilen basit evlerde yaşamış olabilirler. (Ek. 1: Haritalar)

1176 (572) *Miryokefalon Savaşı* münasebetiyle bahsi geçen *Lampis* (Khoniates, 1995: 123), *Senirkent* ovası olup “*Lampe, Homa önündeki ovadır*” (Rémzi, 1960: 147) şeklindeki kayıt doğru değildir. “1196 (592)'da Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev derhal sefere çıktı. *Menderes* sahillerini tahrip ve iki yahut üç şehri yağma eyledi. Badehu *Firikya Antakya*sı üzerine yürüdü, şehirdeki bir gürültüyü kendine karşı bir tertip sanıp *Menderes* civarında vâki *Lampe* (*Senirkent-İlegüp ovası*)'ye çekildi. Sultan, *Bozdurmuşbeli-Çay* üzerinden *Konya*'ya döndü” (Yinanç, 2013: 363-64) ifadesi, *Yalvaç*, *Lampe* ve *Menderes* konusuna açıklık getirir. *Menderes*, iki göl arasındaki nehirdir. Bu nehri, Demiral (1926-2014), “*Hoyran Gölü'nden çıkan bir nehir, önce Gelendost tarafına, bilâhare Bedre tarafına kıvrılır, sonra da Nis adasının arkasından geçerek, Köprübaşı'na gidermiş*” şeklinde anlattı¹.

¹ Ömer Demiral (1926-2014): “İlk öğretmenliğim sırasında 1946-47 yıllarında karı-koca iki Fransız, *Barla*'ya geldi. Eskiköyüeri (*Köpek Sultan* veya *Köpek Soluyan*) denilen yerde iki yazıt okudular, kitabede şöyle yazıyormuş: *Hoyran Gölü'nden çıkan bir nehir önce Gelendost tarafına, bilâhare Bedre tarafına kıvrılır, sonra da Nis adasının arkasından geçerek, Köprübaşı'na gidermiş. Zamanla Köprübaşı şişmiş ve nehrin suları ovayı basmış. Köyleri su altında kalan halka buğday yardımı yapılmış. Halk, kendilerine yardımda bulunanlara karşı bir teşekkür ifadesi olarak; bu yazıtı dikmişler*”. Karı-koca iki Fransız, Jeanne ve Louis Robert olmalı. Louis Robert 1948, AÜ DTCF Dergisi, Cilt VI, s. 531-534, Türkçeye çevrilen; *Anadolu'nun Eski Çağ Şehirleri*, Prof. Louis Robert (Paris), *Orta Anadolu'da Parlais Şehri* adlı makalesinde bu kitabelerden bahseder. Ömer Hoca, 67 sene önceki bir olayı biraz karıştırmış olabilir, çünkü kitabelerde nehir ifadesi yoktur. Ancak Roma

4. 2- Kapadokya Emiri Hasan Beyin 1109 (502) Alaşehir (Yalvaç) Seferi

Hasan Beyin 1109'daki bu seferi, *Senirkent-İlegüp (Lampe)* ovasında katledilen ve çocukları kaynar kazanlara atılan Müslümanların intikamını almak için yapmıştır. *Manisa-Alaşehir, Konya* arası, *Kral Yolu (Kemer Boğazı, Uluborlu, Denizli)* üzerinden 600, *Konya-Sart* 650, *Konya Efes* 750 bm olup yaklaşık 25 günlük bir yoldur. Böyle uzun bir seferi, arkasında destek birlikleri olmayan bir kumandanın düşünmesi mümkün olamaz. Hasan Bey, *Kral Yolu* üzerinden *Yalvaç (Alaşehir)*'ı sağında bırakarak yürüdü. *Yalvaç*'ın 15 bm güneyi; *Madenli (Kötürnek, Hısnu'l-Meclis, el-Alemeyn)* köyüne geldiğinde ordusunu üçe ayırdı:

1- Soldaki yoldan orduyu, *Gelendost* ve devamla *Kelbia* ovasında bulunan *Efes (Lentiana)* ve *Limenopolis* vs. gibi şehirlerin üzerine gönderdi. Bu yolun devamında *Eğridir Gölü* ve *Laodikya/Lâdik-Eğridir* şehri vardır.

2- Ortadaki yol, *Kral Yolu* olup *Uluborlu (Nimphaion/Nimfé)*'ya gider. *Kemer Boğazı*'nın güneyinde de *Apameya (İzmir)* vardır. Hasan Bey bizzat, bu ordunun başında *Kemer Boğazı*'ndaki köprüden geçerek *Senirkent (Lampe)* ovasına gitti. Kadın, erkek ve çocuk vahşete maruz kalan Türkler, *Lampe* ovasında bulunuyorlardı. *Anna*'nın dediği gibi *Menderes*'te boğulanlar, bunlardır.

3- Sağdaki yol, *Yalvaç*'ın güney ve batısından, *Hoyran* ovasına gider. Bunlar, ani bir ric'at yaptıkları için takipten kurtuldu. Turan, *Alaşehir'e (Yalvaç)* döndüler derse de *Yalvaç* önünden *Konya*'ya gitmiş olmalıdır. (Bkz. *Topraklı, 2014: Ammûriye'nin Fethi Risalesi*). (Ek. 1: Haritalar)

4.3- Alaşehir, Yalvaç, Küçük Antakya, Firiky Antakyası veya Küçük Firiky Antakyası

Alaşehir'in Yalvaç olduğuna dair tarihî delilleri şu şekilde sıralayabiliriz:

4.3.1- *Alaşehir* olarak verilen şehri (İbn Bibi, 1941: 46-48); Bizans kaynakları, *Denizli* ile *Lâdik* arasında bugün mevcut olmayan *Antiochia* (Turan, 1998: 289-291) ve *Menderes* kenarındaki *Antiocheia* olarak verilir (Ostrogorski, 1981: 397). Böylece *Alaşehir* ile *Antiochia* örtüşürler. Aralarında 5-6 bm olan *Denizli* ile *Denizli*'de olduğu kabul edilen *Lâdik* arasına *Antiochia* yerleşemez. Bu ancak *Lâdik*'in *Eğridir* olması halinde mümkündür. Başka bir ifadeyle söz konusu *Antakya, Denizli Lâdik* ile *Denizli* arasındaki (bugün olmayan) *Antakya* değil, *Denizli* ile *Eğridir Lâdik* arasındaki *Yalvaç Antakyası*'dır. Filhakika *Yalvaç, Eğridir-Denizli* yolu üzerindeki *Kemer Boğazı*'na 30 bm mesafededir. *Yalvaç, 1097*'de Haçlıların eline geçmişti (Yinanç, 2013: 204). *Manisa-Alaşehir* ise 1390'da fethedildi (Ostrogorski, 1981: 505). Aslında bugün mevcut olmayan *Antiochia* değil, *Menderes*'tir.

4.3.2- Akropolites'in Md. 3. 4 (nolu başlıktaki)'deki; "*Laskaris, İznik'ten yola çıkıp Filadelfiya'ya vardı. Sultan Antakya'ya karşı saldırıya geçti; bu, Menderes yöresinde önemli bir kentti. İmparator Antakya'ya vardığında elçiyi efendisinin yanına gitsin diye bıraktı. Bunun üzerine o kişi gidip Sultana, İmparatorun sefer çıkışını bildirdi. Sultan bunu duyar duymaz, güçlerini topladı ve savaş düzeninde dizdi*" vs. gibi ifadelerine iyi bakılırsa *Filadelfiya* ile *Antakya*'nın aynı yer oldukları görülür. İki göl arasındaki *Menderes* yok olduğu için *Karia*'da yeni bir *Antakya (Küçük Antakya)* ikame edilmiştir. Hâlbuki *Antiochette (Küçük Antakya)* *Yalvaç* olup küçük sıfatını, bulunduğu *Küçük Firiky* bölgesinden alır. 1097'de *Eskişehir*'den yola çıkan Haçlılardan birçoğu, derin bir ırmakta boğuldu, kalanlar *Yalvaç (Minor Antakya)*'ı zaptettiler (Yinanç, 2013: 204). İşte bu derin ırmak, 500 yıl önce göl altında kalan *Menderes*'tir.

çağında basılan paraların arka yüzünde *Tioulos çayını simgeleyen* tanrının kabartması ve ayrıca "Tioul" biçiminde adı vardır (Eğirdir Ansiklopedisi, Md. *Tioulos*). *Tioulos* şeklinde bahsedilen ırmak, *Menderes* nehri olmalıdır. RT

4.3.3- İbni Bibi vakayinâmesinde “Birçok asker bu muharebede ölmüş, birçokları boğulmuş, bazıları çamura saplanarak telef olmuşlardır” (İbni Bibi, 1941: 46-48). İnsanların boğulduğu nehir, *Kemer Boğazı*’ndaki *Menderes*’tir. Büyük ve derin *Menderes*’te Hasan Beyin askerleri de boğulmuştu (Rémzi, 1960: 122). 1097’de *Yalvaç* elden çıkmıştı. Hülâsa söz konusu *Alaşehir*, *Yalvaç* (*Küçük Firikya Antakya*, *Antióchette*)’tan başkası olamaz.

4.3.4- Gıyâseddin Keyhüsrev, 19 veya 26 Z 607 Cuma günü, Kurban bayramından 6 veya 13 gün sonra şehit düşmüştür. Sultan Keyhüsrev’in bayramı *Konya*’da geçirdiğini kabul edersek; Sultan, yaklaşık 190 km gelen *Kemer Boğazı*’na 6 günde ancak gelebilir. Bayram ertesi yola çıkan bir ordu 19 Z, bir hafta sonra çıkan bir ordu 26 Z *Kemer Boğazı*’na gelir. *Manisa-Alaşehir*, *Konya* arası, *Kral Yolu* (*Kemer Boğazı*, *Denizli*) üzerinden 600 km; 20 gün sürer ve Zilhicce ayı çıkar. Kaldı ki, o tarihte *Uluborlu*’nun batısı Türklere ait olmadığı için bir şehrin *Alaşehir* gibi Türkçe bir isim alması söz konusu olamaz.

4.3.5- Kamises, *Filadelfiya* ile *Akrokos* arasında; birkaç ordunun konaklamasına yetecek büyüklükteki ovada (Anna, 1967: 378) imparatorun yanına geldi (Anna, 1996: 462). Söz konusu *Filadelfiya Yalvaç*, vadi ucu veya ülke ucu manasına gelen *Akrokos Eğridir*, büyük ova *Kelbianos* (*Gelendost-Kelifler*) ovasıdır. Müslümanların felâkete uğradıkları *Karme*, *Yalvaç-Gele-germi* köyünün eski adıdır.

4. 3. 6- İki göl arasında bulunan *Menderes* vadisini koruyan kale, *Yalvaç* (*Küçük Antakya*) kalesidir. Büyük *Menderes* vadisi o kadar uzun bir vadidir ki, Aydın ili, *Başaran-Çiftlik* köyündeki bir kale ile bu vadiyi korumak mümkün değildir. *Manisa Alaşehir* ile *Başaran-Çiftlik* köyü arasındaki bir kale arasında mantikî bir bağ kurmak asla mümkün değildir. *Başaran*’daki *Antakya*, sonradan uydurulmuş olmalıdır. Benzer şekilde *Efes*’in 50 km doğusunda da *Kelbianon* diye bir yer icat edilmiştir.

4. 3. 7- Başlık Md. 1. 1’deki olaylar, *Manisa-Alaşehir* coğrafyasıyla örtüşmez, ama *Yalvaç*’la örtüşür.

4.3.8- *Yalvaç Örkenez* köyünde *Alaşar Sokak* adında bir yol vardır. *Alaşar* (*Alaşehir*), *Yalvaç*’taki kale olmalıdır. *Ala*’nın alaca ve orman içindeki ağaçsız yer anlamları var. *Filadelfiya* adındaki “*fila*”, Türklerce “*ala*” yapılmış olmalıdır. Şehir adlarımız ekseriya, kadim adlarının Türkçeye uyarlanmış halidir. *Alaşehir*, *Yalvaç-Antakya*’dır. İbn Bibi (1192-1280?) *Alaşehir*’i Rum’un en büyük şehirlerinden biri olarak verir.

4.4- Lâdik, Laodikya, Lazkiye, Acrocus, Akrokos veya Eğridir

Kamis, esaretten kurtularak, *Filadelfiya* ile *Acrocus* arasında; birkaç ordunun konaklamasına yetecek büyüklükteki ovada; Kayserin yanına geldi (Anna, 1967: 378). 1119 (513) Anadolu orduları kumandanı Alp Kara’nın, karargâh ittihaz ettiği *Denizli* (Yinanç, 2013: 240) ve 1148 yılı 18-19 Ocak günleri; yüz binin üzerinde bir Haçlı ordusunun uğradığı ve bir Rum vali tarafından idare edilen *Laodikya*, *Eğridir*’dir. 1211 (607)’de “aşiretlerle şehirler ve adalar sakinleri” (İbn Bibi, 1941: 46-48) ifadesinde geçen *Adalar sakinleri*, *Eğridir Gölü*’ndeki *Adaların sakinleri* olup *Eğridir* adalarının Roma’ya tabi olmadığı anlaşılıyor. 1211 (607)’de Sultanun şehit olmasına rağmen, yapılan sulh anlaşmasında Türklere bırakılan *Lâdik* de *Eğridir*’dir. *Tripolis ve Menderes* hudut olarak kabul edildi (Turan, 1998: 291 açık. 57). 1211’de Türk-Roma sınırı, *Menderes* ve *Kemer Boğazı*’dır. *Menderes* nehri ağzındaki *Limenopolis* (*Limen-gözü*)’in o tarihteki adı *Tripolis* olmalıdır. *Akro-kos*, *Lazkiye*, *Lâdik* veya *Denizli* şeklinde geçen yer *Eğridir*, büyük ova ise *Gelendost* (*Kelbianos*) ovasıdır. Bir zamanlar *Eğridir* için denizi olan manasına *Denizli* denmiş

olabilir.

Makarı John denilen *John sahili*, seyyahlar nezdinde meşhurdur (Vitteck, 1944: 2). John veya Jan'ın 1142'de karargâhını kurduğu ada, o gün bu gündür Jan (Can) Komnen'in adıyla anılır. Gıyâseddin Keyhüsrev, 1205 civarı kısa bir süre *Eğridir Can Ada*'da ikamet etmiştir (Topraklı, 2013: 44-45, *Göldeki Adalar*, Hamideli Tarih 01). *Can Ada için beyne'l-halk Gülistan derler. Yılanlıoğlu Şeyh Ali Ağa zamanı, hamamı ve birçok müstemilatıyla, misafir ağırlamakta kullanılan Can Ada* (Böcüzade, 2012: 94) bir Türk'e aittir (Arundel, 2013: 74).

Eğridir adı, beylikler döneminde *Felekabad* olarak geçiyor. İbn Sa'îd ise *Felekbâr* (*Felek* şehri, *Felek* kalesi) olarak verir. 1270'li yıllara ait bir vesikada *Eğridir Gölü*'nden *Rûm denizi*, *Eğridir*'den *uçtaki Felekiyye* olarak bahsedilir (Turan, 1988: 154) ki, Düandar Bey lâkabını, şehrin *Felekiyye* adından almış olmalıdır. Şehirleri için *Alaşehir*, *Karaağaç*, *Senirkent* ve *Uluborlu* (ulu kale-li manasına ulu-bâr-lı > *Uluborlu*) adlarını veren Türkler, *Akrokos* adını, *Eğritir* olarak kullanmış olmalılar. *Beyşehir* ve *Soğula* gölleri kıyısındaki bazı mevkilere “*diktir, yantir, tirlir, kumtir, incetir, ottirler, kayaş-tirleri, kara-toprak-tiri, arpalık-tiri*” gibi isimler verildiğini gördük. Eğri ile yapılmış birçok yer adı vardır (Şapçı, 2013). Tir'in 1. Göl çevresine yığılan toprak set (*Alçak tir göle dayanmaz*) 2- Deniz kıyısı, yalı 3. *İki tarla arasında sınır olan ince yol*, 4. *Pirinç tarlasının evleklerini ayıran sınır vs.* gibi anlamları var. *Eğridir* adı, göl içindeki eğrim (düden) ile de ilgili olabilir.

SONUÇ

Selçuklu Devleti, 1097 *Eskişehir* yenilgisinden sonra büyük nisbette küçülmüş ve *Konya* civarına hapis olmuştur. Roma, en güçlü sultanlardan biri sayılan, 1147'de Haçlıları perişan eden Sultan Mes'ûd'u *Konya valisi* olarak kaydeder. Bu keyfiyet ve işin mantıken mümkün olup olamayacağını hiç düşünmeden Türkleri kâh *Denizli*, hatta *İzmir* ve *Efes-Ayasulug*, kâh *Manisa-Alaşehir*, kâh ta *Edremit* ve *Ulubat*'a kadar götürüldü ve hayâli bir *tarihi coğrafya* yaratıldı. Hâlbuki *Türk-Roma* arasındaki bütün mücadele; *Gelendost*, *Eğridir*, *Senirkent* ve *Uluborlu* ilçelerinin kapladığı *Küçük Firikya* adlı *Uc Bölgesinde* cereyan etmiştir. *Thema Thrakesia* burasıdır. *Menderes* merkezli bakış açısı, göl suları altında kalarak yok olan *Menderesin* çevresindeki bölgenin, başka bir *Menderes* isimli nehre; *Büyük Menderes* nehrine uydurulmasına neden olmuş ve böylece “yanlış bir tarih yazılımı” ortaya çıkmış bulunmaktadır. Tabii bu işin sonunda da kan uyuşmazlığı meydana gelmiş ve kaynak metinlere itiraz edilmeye başlanmıştır. Rémzi, bu sebepten Anna'ya itiraz etmiş, Peutinger tablolarını hatalı bulmuş ve *Parlais*'in *Barla* olmadığını savunmuştu. Söz konusu *Menderes*, iki göl arasındaki *büyük ve derin ırmak* idi. Bu nehir üzerinde sürme-çekme bir köprü var (Vitteck, 1944: 2). *Barla-Eyi* veya *Eye-burnu* mevkiinin adı, 1097 yılındaki İzmir valisinin adı Hyeleas ve Heyel ile alâkalı olmalıydı.

1176'da *Yalvaç* (*Alaşehir*) ve *Eğridir* (*Lâdik*, *Akrokos*)'in Roma'da olmasına rağmen uygulanan tabiiye ve sevkülceys ile 2. Kılıçarslan'ın kazandığı, *Miryokefalon Zaferi'nin* önemi, bir kat daha anlaşılmalıdır. Tarihte; akıl ve mantık bir kenara konularak; her yazılan doğru kabul edilemez. *Tarih eğitimi*, zaman zaman arazide yapılmalı ve can sıkıcı olmaktan kurtarılmalıdır. “*Menderes Türkmenleri*” diye kaydedilenler işte bu, çok iyi ok atan “*Etrak-i Hamit*” veya *Uc Türkmenleridir*. 1302 *İznik-Koyullhisar* ve 1389 *Kosova Zaferlerinin* kazanılmasında çok müessir oldular. Osman Gazi'nin oğullarından birinin adının Hamid oluşu bir rastlantı olmamalıdır (Pahimeris (Pachymeres), 2009: 75; Kofoglu, 2006: 275-276).

Türkler, *Küçük Firikya* bölgesinde 1100-1300 arası; tam iki asır, aralıksız savaştı. Ezberlerimizin bozulduğu *Isparta* ili, yer olarak *Kemer Boğazı*, iki göl arasındaki büyük ve derin *Menderes veya el-Battal* nehri, *Kelifler* (*Kelfi* < *Kelbi* < *Kelbianos*) ovası, bir “*er meydanı*” olup tarihin düğümlendiği yerdir.

KAYNAKLAR VE TETKİK ESERLER

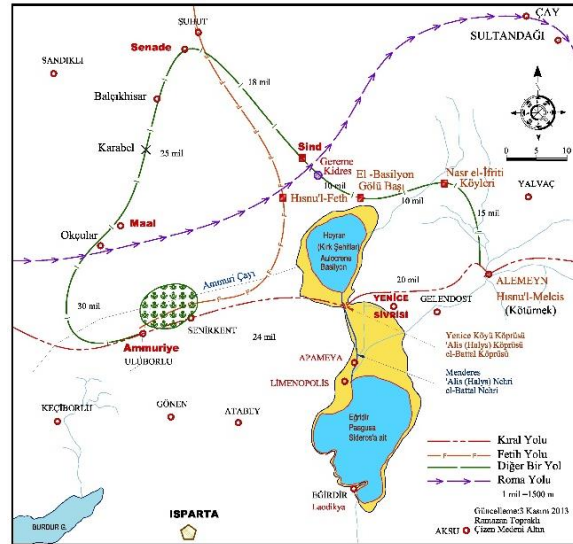
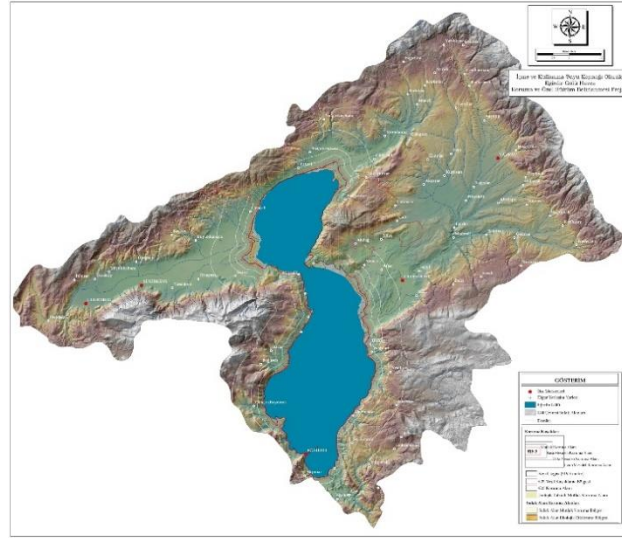
- AKROPOLİTES, Georgios (2007), *The History* (yay. hzl. Ruth Macrides), Oxford: Oxford University Press.
- AKROPOLİTES, Georgios (2008), *Vekayinâme* (çev. Bilge Umar), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- AMBRASEYS, N. N.-Finkel C. F. (2006), *Türkiye'de ve Komşu Ülkelerde Sismik Etkinlikler*, (çev. Koçak, M. Uğur), TÜBİTAK, Ankara:Sistem Ofset.
- ANNA, Komnena (1967): *The Alexiad* (çev. A. S. Daves, Elizabeth), Routledge-Kegan Paul Ltd-London.
- ANNA, Komnena (1969), *The Alexiad* (çev. E. R. A Sevter), Penguin Books-Great Britain.
- ANNA, Komnena (1996), *Alexiad, Malazgirt'in Sonrası* (çev. Bilge Umar), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- ARUNDEL, F. V. J. (Eylül 2013), *Anadolu'da Keşifler* (çev. Atabay Topbaş), Ankara: Sistem Ofset.
- BÖCÜZADE, S. S. (2012), *Isparta Tarihi* (yay. hzl. H. Babacan), Isparta: Isparta Valiliği.
- DEMİRALAY, İbrahim (1998), *Hafız İbrahim Demiralay'ın Hatıratı*, Isparta: Göltaş Kültür Dizisi.
- El-Belâzurî (2002), *Fütûhu'l-Büldân* (çev. Mustafa FAYDA), Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yay.
- İbn Bibi (1941), *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi* (çev. M. Nuri Gencosman), Ankara: Uzluk Basımevi.
- İbn Bibi (1996), *el-Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name) 1* (çev. Mürsel Öztürk), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbn Bibi (2014), *el-Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye, Selçuknâme II*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KHONİATES, Niketas (1685), *Histoire de Constantinople* (çev. Msr. Cousin), Paris.
- KHONİATES, Niketas (1995), *Historia*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara:Türk Tarih Kurumu Yay.
- KİNNAMOS, Ioannes (1836), *Historia* (nşr. A. Meineke), Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae-Bonn.
- KİNNAMOS, Ioannes (2001), *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, (çev. Işın Demirkent), Ankara:Türk Tarih Kurumu Yay.
- KOCA, Salim (2003), *Türkiye Selçukluları Tarihi, 2. Cilt*, Çorum: Karam Yayınları.
- KOFOĞLU, Sait (2006), *Hamidoğulları Beyliği*, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yay.
- OSTROGORSKY, Georg (1981): *Bizans Devleti Tarihi* (çev. Fikret Işıltan), Ankara:Türk Tarih Kurumu Yay.
- PACHYMERES, Georges (2009), *Bizanslı Gözüyle Türkler* (çev. İlcan Bihter Barlas) İlgî-İstanbul.
- RAMSAY, W. M. (1897), *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, Oxford: At The Clarendon Press.
- RAMSAY, W. M. (1960), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (çev. Mihri Pektaş), İstanbul: MEB Yay.
- SARRE, Firidrik (Friedrich) (1895), *Küçük Asya Seyahati*, (çev. D. Çolakoğlu), İstanbul: Pera Yay.
- SEVİN, Veli (2001), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yay.
- STRABON (2009), *Antik Anadolu Coğrafyası* (çev. Adnan Pekman), İstanbul:Arkeoloji ve Sanat Yay.
- SÜLEYMAN Şükrü (2013), *Seyahatü'l-Kübra*, (yay. hzl. Hasan Mert) Ankara:Türk Tarih Kurumu Yay.
- ŞÂMÎ, Nizamüddin (1987), *Zafernâme* (Fr. çev. Necati Lugal), 2. Baskı, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yay.
- ŞAPÇI, Salih (Nisan 2014), *Kâtip Çelebi, Çeşmîzade, Ahmed Vasi Efendi, Karçmzade Eğirdir için yazdılar*.
- ŞAPÇI, Salih (Ocak, 2013), *Eğridür-Eğirdir İsmi Üzerine*.
- TOPRAKLI, Ramazan (2010), *Değişen Coğrafya ve Miryokefalon Savaşı*, Ankara: Semih Ofset.
- TOPRAKLI, Ramazan (2011a), *Yalvaç Meydan Muharebesi ve Kaşıkçibeli Zaferi*, Ankara: Semih Ofset.
- TOPRAKLI, Ramazan (2011b), *Değişen Coğrafya ve Miryokefalon Savaşı, 2. Baskı*, Ankara: Semih Ofset.
- TOPRAKLI, Ramazan (2012), *Yol ve Tarih*, Ankara: Semih Ofset
- TOPRAKLI, Ramazan (2013a), *Hicrî 541 / 1146 Sütukuyusu Baskını ve Ammûriye*, Ankara: Sistem Ofset.
- TOPRAKLI, Ramazan (2013b), *Son Çalışmalar, Hamideli Tarih 01*, s. 42-55, Ankara: Sistem Ofset.
- TOPRAKLI, Ramazan (2014a), *Ammûriye'nin Fethi Risâlesi*, Ankara: Sistem Ofset.
- TOPRAKLI, Ramazan (2014b), *Tarihin Düşümlendiği Miryokefalon ve Yenice Sivrisi Gezi Rehberi*, Ankara: Sistem Ofset.
- TOPRAKLI, Ramazan (Eylül 2014c), *Battal Gâzî'nin Türbesi, Türbe Dağı ve Köreke Dağı, Türk Yurdu Dergisi*, 7. Devre, Cilt 34 (66), Sayı: 325 (686), 103. Yıl, Sezenler Cad. 4/12 Sıhhiye-Ankara.
- TURAN, Osman (1988), *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, 2. Baskı, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yay.

- TURAN, Osman (1998), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 6. Baskı, Boğaziçi Yayınları-İstanbul
- VEZİROĞLU, Nuri Güngör (2005), *Eğirdir Ansiklopedisi*, Isparta: Sinan Ofset.
- VİTTEK (Witteck), Pol (Paul) (1944): *Menteşe Beyliği*, Çev., Gökyay, O. Ş., Ankara:Türk Tarih Kurumu Yay.
- YİNANÇ, M. Halil (2013), *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, Cilt 1*, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yay.

EKLER

Ek 1: Haritalar

Eski Alaşehir (Yalvaç)-Konya Yolu üzerinde bulunan ve Alaşehir'e işaret eden Yalvaç-Örkenez (Bağkonak)'deki Alaşar sokak görülmektedir. (Fot.: Prof. Dr. M. Kudret Selçuk, 29.07.2015)

